

ВИЩА ШКОЛА

НАУКОВО-ПРАКТИЧНЕ ВИДАННЯ 6(131)/2015

Засновник — Міністерство освіти і науки України
Виходить 12 разів на рік. Видається з січня 2001 року

ЗМІСТ

ПРЕС-СЛУЖБА МОН УКРАЇНИ ІНФОРМУЄ	3
ВІЗИТНА КАРТКА	
Юлія Коргуник. Освіта і сьогоднішній час: виклики часу	7
ОСВІТА І СУСПІЛЬСТВО	
Людмила Хоружа. Морально-етичні принципи та норми наукової діяльності викладача вищої школи	9
Дмитро Панасевич. Новий закон України “про вищу освіту”, або Навіщо п’яте колесо до воза?	20
ЯКІСТЬ ОСВІТИ	
Оксана Субіна. Забезпечення якості освіти при підготовці викладачів гуманітарних спеціальностей	37
ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД	
Марія Дебич. Різноманітність теорій інтернаціоналізації вищої освіти в розвинених державах світу	49
Ірина Зварич. Історичний розвиток оцінювання професійної діяльності викладачів у вищих навчальних закладах США	59
НАУКОВА БІБЛІОТЕКА В СИСТЕМІ ВИЩОЇ ОСВІТИ	
Тамара Грищенко, Наталія Етенко. Принципи інформаційно-бібліотечного обслуговування студентів ВНЗ: орієнтація на вимоги сучасності	69
АНАЛІЗУЮТЬ НАУКОВЦІ	
Юрій Корсак. Необхідність нових наук і термінів для забезпечення ноопрогресу людства у ХХІ столітті	79
З ІСТОРІЇ ВИЩОЇ ШКОЛИ	
Сніжана Тарнавська. Реорганізація системи вищої освіти в УСРР на початку 1920-х років	91

ПРАКТИКА НАУКОМЕТРИЧНИХ БАЗ ДАНИХ

Віктор Гогунський, Андрій Білощицький, Сергій Бушуєв. Публікаційна активність авторів журналу "Управління розвитком складних систем"103

ДОКУМЕНТИ

Проект постанови Про утворення Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти106

Вища освіта і наука: огляд періодичних видань 116

Contents 125

Головний редактор — К.М. Левківський

Редакційна колегія: К.С. Абдієв (Казахстан); В.П. Андрущенко; В.Д. Базилевич; В.І. Байденко (Росія); В.І. Бондар; П.І. Гнатенко; А.А. Гриценко; О.А. Грішнова; Л.В. Губерський; Р.О. Додонов; М.Б. Євтух; І.П. Зайцева; Т.О. Коломієць; А.Є. Конверський; В.Г. Кремень; А.І. Кузьмінський; В.І. Кушерець; Ю.Г. Лисенко; В.В. Миронов (Росія); В.І. Міщенко; Т.Ю. Морозова; І.Ф. Надольний; М.П. Орзіх; І.Ф. Прокопенко; В.Я. Тацій; О.В. Тимошук; В.К. Суханцева; О.Л. Шевнюк; В.С. Щербина

Над випуском працювали: В.І. Карасьов, В.П. Розумний, Л.В. Кирпич, Ю.М. Слуцька — відповідальний секретар, Ю.М. Проценко, К.М. Кононученко, С.А. Торба, Л.С. Кулешова, О.С. Кузуб, І.А. Олійник, Л.І. Жиборовська

На першій сторінці обкладинки — студенти Київського університету імені Бориса Грінченка.

Індекс журналу в каталозі передплатних видань України: 21876

Індекс журналу із щомісячним додатком з шести зразків нових видань: 89538

Журнал "Вища школа" внесено до Переліку наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт з педагогіки (Постанова президії ВАК України від 22.12.2010 № 1-05/8) та філософії (Постанова президії ВАК України від 01.07.2010 № 1-05/5) на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук.

Видання зареєстровано в Міністерстві юстиції України. Свідоцтво КВ № 12864-1748ПР від 27.06.2007. Усі права застережено. Передруки і переклади дозволяються лише за згодою автора та редакції. Редакція не обов'язково поділяє думку автора. Відповідальність за достовірність фактів, цитат, власних імен, географічних назв та іншої інформації несуть автори публікацій. Відповідальність за зміст рекламних оголошень несе рекламодавець.

Адреса редакції: 01030, м. Київ, вул. Стрілецька, 28.

Тел.: (044) 272-42-91; **факс:** (044) 234-23-36.

E-mail: slutska@society.kiev.ua <http://www.znannia.com.ua>

Видавець — Видавництво "Знання", 01030, м. Київ, вул. Стрілецька, 28

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3596 від 05.10.2009 р.

Підписано до друку 25.06.2015. Формат 70х108 1/16.

Папір офс. № 1. Друк офс. Гарнітура Academy.

Ум. друк. арк. 11,2. Обл.-вид. арк. 11,2. Наклад 450 пр. Зам. №15-194

УДК 378.12:17.02

**Людмила
Хоружа**

Проректор з наукової роботи Київського університету імені Бориса Грінченка, доктор педагогічних наук, професор

МОРАЛЬНО-ЕТИЧНІ ПРИНЦИПИ ТА НОРМИ НАУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВИКЛАДАЧА ВИЩОЇ ШКОЛИ

У статті розглядаються нормативні основи наукової етики викладача вищої школи в умовах академічних свобод та автономії. Проаналізовані положення Етичного кодексу вченого України, визначені етичні принципи наукової діяльності викладача у різних сферах: наукового знання, наукового співтовариства, соціальної та екзистенційної свободи і відповідальності. Подано результати соціологічного опитування викладачів щодо їхньої обізнаності зі стандартами наукової етики.

Ключові слова: наукова етика, етичні норми та принципи, наукова діяльність викладача, етичний кодекс ученого, академічна свобода.

Сучасні трансформації системи вищої освіти в Україні, активізація процесів саморегулювання і самоорганізації вищих навчальних закладів, підвищення якості освітньої діяльності висувають вищі вимоги до рівня академічної відповідальності викладачів, їхнього професійного і наукового сумління. У цьому контексті в новому Законі України "Про вищу освіту" особливий наголос робиться на морально-етичних питаннях фахової та наукової діяльності педагогічних і науково-педагогічних працівників. У ст. 58 закону зазначається, що науково-педагогічні, наукові та педагогічні працівники повинні "дотримуватися норм педагогічної етики, моралі, поважати гідність осіб, які навчаються у вищому навчальному закладі"¹. Ці вимоги

¹ Про вищу освіту : Закон України від 28.12.2014 № 76-VIII [Ел. ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.

більше стосуються педагогічної діяльності викладача, яка базується на таких загальнолюдських цінностях та нормах моралі: повага до особистості, людяність, довіра, чесність, відповідальність, справедливість тощо. Однак, як зазначається у документі Європейського Союзу “Стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості освіти”², якість освіти вимірюється співвідношенням між викладанням і науково-дослідною роботою, а автономія вищого навчального закладу пов’язана з високою мірою відповідальності усіх суб’єктів освітнього процесу.

Аналіз наукової літератури довів, що етичні основи професійної діяльності педагога вивчені досить широко. При цьому поза увагою залишилися питання, які стосуються виконання викладачем завдань наукового характеру. Вивчаючи моральні принципи діяльності викладача вищої школи, український вчений С.У. Гончаренко зазначав, що вони стосуються двох сторін його діяльності — моральності особистості й моральності дослідника-вченого³. Тому етичні питання науково-пізнавальної діяльності викладача вищої школи як вченого перебували на периферії вивчення педагогічною наукою. Частіше ця проблема досліджувалась філософами та соціологами.

Дійсно, невід’ємною складовою багатогранної діяльності викладача є його наукова робота. Саме вона має інтегративний характер і, на думку С.І. Гессена, в цілому визначає “внутрішнє буття університету”. Наука є пізнавальною основою змісту освіти, завдяки науковим дослідженням, які здійснює викладач, формується наукове середовище сучасного вищого навчального закладу, відбувається продукування нових знань, інтеграція у світовий науковий простір. Наука у сучасному університеті визначає його статус, якість підготовки майбутніх фахівців, кадрів вищої кваліфікації, засвідчує їхній дослідницький потенціал, впливає на рейтинг вищого навчального закладу. Отже, наукова діяльність викладачів є особливим видом активності, спрямованої на отримання та прогрес знань, дослідження нових фактів та явищ, самовдосконалення і самореалізацію. Одночасно можна говорити не тільки про етику наукової діяльності, а й про моральну оцінку науки в цілому.

Слід зазначити, що зазначені вище функції науки значною мірою залежать від дотримання викладачем етичних норм, які регулюють цю важливу соціальну сферу.

У працях С.У. Гончаренка йдеться про те, що “наука виробляє не тільки знання, а й певні етичні норми”⁴. Етичні наукові норми охоплюють різні сторони діяльності викладача вищої школи: підготовку наукових статей; участь у наукових форумах — дискусіях, конференціях, семінарах; здійснення наукових досліджень; обґрунтування наукових проектів та їх реалізацію, перевірку результатів; постійні інноваційні пошуки; роботу з аспірантами та докторантами тощо.

² Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area (ESG) [El. resource]. — URL: http://www.enqa.eu/wp-content/uploads/2013/06/ESG_3edition-2.pdf.

³ Гончаренко С.У. Етика науки та етичний кодекс ученого / С.У. Гончаренко // Шлях освіти. — 2011. — № 3. — С. 2—8.

⁴ Там же. — С. 2.

Норми професійної поведінки і діяльності викладача — це зразки, стандарти, які мають конкретно-історичний характер і відображають динаміку суспільного життя та розвитку освіти. На думку вчених, ідеали і норми у науковій діяльності допомагають досліднику визначити певні теорії, методи, створити доказову базу, довести факти, підібрати необхідні аргументи тощо⁵.

Вивчаючи проблеми наукової етики, слід зазначити, що міжнародну законодавчу основу наукової етики складають прийняті XVIII Генеральною асамблеєю ЮНЕСКО в Парижі 20 жовтня 1974 року і ратифіковані урядами більшості країн “Рекомендації про статус науково-дослідних працівників”, які визначають основні права та обов’язки вчених. Пізніше, у 2000 році, Сенат (загальні збори) Товариства Макса Планка (Німеччина) зробив спробу запровадити норми наукової етики, виконання яких є обов’язковим для всіх учених, котрі працюють в інститутах товариства. А на 37-й сесії Генеральна конференція ЮНЕСКО у листопаді 2013 року ухвалила рішення про перегляд змісту прийнятих у 1974 році рекомендацій з урахуванням змін, які відбулися протягом останніх 40 років. Питання наукової етики також розглядалися на 2-й Всесвітній конференції з питань дотримання міжнародних стандартів наукових досліджень та публікацій (Сингапур, 22—24 червня 2010 року), Комітет з етики розробив відповідні положення (The Committee on Publication Ethics). В Україні Етичний кодекс ученого прийнято на загальних зборах НАН України 15 квітня 2009 року. Метою цього документа є утвердження в науковому співтоваристві етичних принципів та свідоме їх дотримання науковцями і викладачами у своїй роботі.

Зважаючи на те, що етика завжди виявляється через ставлення та поведінку особистості у певних суб’єкт-суб’єктних, суб’єкт-об’єктних сферах, в Етичному кодексі ученого України⁶ чітко окреслені принципи наукової етики ученого у розрізі таких сфер: дослідник, автор, керівник, викладач, консультант чи експерт, громадянин. Надаючи пріоритет моральним вимірам науки, особливий акцент у будь-якій сфері діяльності вченого робиться на питаннях його особистісної відповідальності та сумління.

Основу регуляції поведінки особистості завжди складають норми та правила. Перша спроба визначити етичні наукові норми була здійснена у 40-х роках минулого століття американським соціологом Р.К. Мертоном, який зробив значний внесок у дослідження науки, наукового знання як соціального явища. Учений виділив чотири основні етичні норми: *універсальність* (орієнтація дослідника на об’єктивне знання, заперечення будь-яких особистих політичних, релігійних, етнічних та інших уподобань), *спільність* (наукове знання має бути загальним надбанням), *безкорисливість* (основний стимул діяльності вченого — пошук істини, а не винагорода і визнання), *організований скептицизм* (відповідальність та сумління щодо перевірки наукових результатів колег та своїх власних). Розглядаючи особливості кожної з норм, одні вчені трактували їх як цінності, а інші прагнули

⁵ Микешина Л.А. Эпистемология ценностей / Л.А. Микешина. — М., 2007. — 165 с.

⁶ Етичний кодекс ученого України [Ел. ресурс]. — Режим доступу: <http://www.znu.edu.ua/etychnyj-kodex-uchenogo-Ukrainy.pdf>.

уточнювати, критикувати. Однак при цьому було зроблено висновок, що наявність норм є дуже важливим регулятором для організації і проведення наукових досліджень.

У ХХІ ст., в умовах ринкової економіки, глобалізованого відкритого світу, розвитку інформаційно-комунікаційних технологій відбувається трансформація зазначених норм, їхня етична еволюція. На ці тенденції вказує дослідник спадщини Р.К. Мертона Н.В. Мотрошилова⁷ у статті, присвяченій створенню Мертоном класичних наукових парадигм. Етичні норми соціальні за своєю природою, тому вони постійно змінюються. Наприклад, науково-технічний прогрес, відкриття у науково-природничій сфері не лише загострюють багато суперечностей сучасного суспільного розвитку, а й актуалізують проблеми наукової етики. Адже соціальні інститути часто не встигають за стрімкими темпами розвитку науки і технологій. Є й інша причина, про яку говорить Д.С. Соммер⁸. Це етична дезорієнтація, яка призводить до того, що люди ведуть себе аморально незалежно від їхньої освіти і статусу в суспільстві. Іноді це відбувається тому, що нівелюються моральні принципи і подібна поведінка стає нормою.

Аспект етики у сфері сучасної кваліфікованої праці викладача також не можна трактувати як вічний і незмінний, оскільки його духовна сила збагачується життям кожного покоління і зазнає впливу соціуму на кожному історичному етапі. Однак при цьому слід визначити інваріантні норми наукової діяльності викладача:

- прагнення до знань, пізнавальна активність;
- достовірність наукової інформації;
- чесність;
- наукове сумління;
- об'єктивність;
- свобода творчості;
- відповідальність тощо.

Моральність дослідника також значною мірою обумовлена людяністю і цільністю особистості, коли спеціалізований суб'єкт пізнання не знищує в ньому людини. Наведені етичні норми мають загальний характер і регулюють різні сфери наукової діяльності викладачів: роботу в науковому колективі; організацію і проведення експериментально-дослідної діяльності; публікаційну активність і участь у рецензуванні наукових праць; підготовка дисертаційних досліджень; участь у наукових дискусіях; ставлення до досліджень інших учених тощо.

Іманентна присутність етики у кожному виді діяльності викладача, на думку І. Фролова⁹, є сферою внутрішньонаукової рефлексії, спрямованої на моральні аспекти як власне наукової діяльності (включаючи взаємини у

⁷ Мотрошилова Н.В. Создание Р. Мертоном классических парадигм социологии науки: взгляд из ХХІ столетия / Н.В. Мотрошилова // Социология науки и технологий. — 2010. — Т. 1. — № 4. — С. 39—54.

⁸ Соммер Д.С. Мораль ХХІ века : пер. с исп. / Дарио Салас Соммер. — М. : Кодекс, 2014. — С. 19.

⁹ Фролов И.Т. Этика науки: проблемы и дискуссии / И.Т. Фролов, Б.Г. Юдин. — М. : Политиздат, 1986. — С. 70.

самому науковому товаристві), так і взаємини науки та наукового співтовариства у суспільстві в цілому.

Розглядаючи етичні норми наукової діяльності викладачів як певні регулятори, спробуємо, спираючись на філософські праці вчених, використовуючи категорію “ставлення”, визначити основні сфери, які охоплюють згадані вище види наукової творчості працівників вищого навчального закладу. Етичними науковими нормами регулюються сфери ставлення викладача до таких явищ: наукового знання (когнітивна свобода та відповідальність); наукового співтовариства (комунікативна свобода та відповідальність); суспільства і держави (соціальна свобода та відповідальність); себе (екзистенційна свобода та відповідальність)¹⁰.

Перша сфера морального ставлення вченого пов'язана із творчою, конструктивною природою наукового пізнання, відповідальністю за результати наукового пошуку. Основною етичною нормою, яка регулює творчий процес наукового пошуку вченого, є наукова об'єктивність. Адже саме вона здатна гармонізувати суб'єктивність творчої діяльності науковця і об'єктивність науки, яка прагне до абсолютної істини. І в цьому контексті бажання науковця вирішити власні проблеми за допомогою наукового знання (кар'єра, матеріальна вигода, амбіції та егоїзм) не сумісні з нормою наукової об'єктивності, істинності знання. Пошук наукової істини, підтверджувальних фактів щодо об'єктивності результатів та їх доказовості, сумніння і скрупульозність у роботі — провідні етичні норми діяльності вченого.

Можна згадати чимало фактів, коли в науку прагнули “протягнути” ідеї та розробки, які не мали нічого спільного з прогресом, ефективністю тієї чи іншої галузі. Користуючись адміністративними важелями, роблячи демагогічні заяви, переконували у необхідності впровадження тих чи інших розробок у практику. Відомий випадок, наприклад, з академіком Т. Лисенком, який створив псевдонаукове “мічуринське вчення” в біології, чим на тривалий час загальмував розвиток цієї наукової галузі. Вміння вченим визнати дослідницькі помилки, сміливість про це сказати громадськості, виступити у засобах масової інформації — це теж важливі етичні вимоги до науковця.

Порушенням норм наукової етики є певна категоричність вчених в оцінці наукових результатів колег з іншої галузі знань. Неодноразово можна почути в оцінці представниками “точних” наук певний негативізм щодо педагогічних досліджень, результатів наукових розвідок у гуманітарній сфері. Така категоричність є свідченням неповного розуміння цими вченими складності пізнання педагогічних явищ. Як зазначають Н.К. Сергеев та В.В. Серіков, вона обумовлена самою природою педагогічної реальності, яка побудована на суб'єктних, індивідуально-неповторних проявах взаємодії педагога та вихованців, які вбирають у себе всі складнощі колізій соціальної реальності¹¹.

Друга сфера фіксує ставлення викладача до роботи у науковому колективі, співтоваристві. Різноманітні форми наукової роботи в університеті

¹⁰ Лебедев С.А. Философия науки: словарь основных терминов / С.А. Лебедев. — М. : Академический Проект, 2004. — С. 312—313.

¹¹ Сергеев Н.К. Диссертация по педагогике: проблемы науки и нравственности / Н.К. Сергеев, В.В. Серіков // Педагогика. — 2014. — № 4. — С. 75.

мають саме груповий характер: наукові творчі колективи, наукові гуртки, методологічні семінари, спеціалізовані вчені ради, підготовка і виконання наукових проектів та ін. Особливості поведінки викладача у цій сфері залежать від сукупності взаємин, до яких він залучений. Це відносини “по вертикалі” (керівник — член групи) та “по горизонталі” (взаємини колег між собою). Викладачу часто доводиться міняти ролі, наприклад, бути керівником гуртка, методологічного семінару або членом наукової групи, яка розробляє, досліджує ту чи іншу наукову проблему.

Принципи та норми ученого як керівника достатньо добре висвітлені в Етичному кодексі ученого України. Науковий колектив здатен ефективно працювати, продукувати наукові ідеї, якщо створена відповідна творча атмосфера, панує діалогічне спілкування, враховується думка кожного учасника, рівномірно розподіляються завдання і відповідально здійснюється контроль. Однак дуже часто в науковому співтоваристві спостерігаються такі явища, як спроба керівника перекласти свої обов'язки на інших, нав'язування власного наукового бачення членам наукового колективу, привласнення чужих ідей тощо. До певної напруги у науковому колективі може призвести ситуація, коли, як стверджує Т.В. Мішаткіна¹², масштабність мислення одного з членів колективу настільки значна, що є недосяжною для інших. Водночас можлива ситуація, коли у членів наукового колективу виникають сумніви відносно компетентності наукового керівника.

У науковому світі, середовищі науковців, наукових співтовариствах етичні норми мають динамічний характер. Вони розвиваються, утверджуються та передаються у процесі спілкування від наукового керівника до аспіранта (докторанта). У цьому процесі спостерігається наслідування й успадкування духовного багатства колективу чи наукової школи і не тільки суто наукових здобутків, а й морально-етичних норм, традицій тощо.

Отже, етичними нормами, які регулюють сферу діяльності наукового співтовариства є: повага і довіра; вимогливість і принциповість; об'єднаність ідеєю і науковим пошуком; колегіальність тощо.

Часто моральні колізії між членами наукового співтовариства виникають у процесі підготовки спільних доробків: монографій, статей. Непоодинокі випадки, коли спільне видається як особисте; запозичуються чужі ідеї без посилання на автора; подається до друку один і той самий матеріал під іншими назвами у різні науково-періодичні видання; відомий учений ставить своє ім'я разом з молодим, щоб матеріал був надрукований, тощо. Незважаючи на те, що ці питання регулюються авторським правом, все ж таки дотримання науковцями таких етичних норм, як особиста відповідальність, дотримання принципу рівності, протидія плагіату, чесність, порядність дозволить уникнути непорозумінь і напружених стосунків у творчому колективі.

Третя сфера етичної поведінки викладачів визначається мірою відповідальності за наукові пошуки перед суспільством, державою. Актуальність, важливість, затребуваність розробок, спрямованість на прогрес розвитку

¹² Мішаткіна Т.В. Педагогическая этика : учеб. пособие / Т.В. Мишаткина. — Ростов н/Д : Феникс ; Мн. : Тетра Системс, 2004. — С. 82. — (“Высшее образование”).

суспільства є основою наукової творчості вченого. При цьому важливими вимогами до наукового сумління дослідника залишаються: вірогідність, достовірність, значущість розробок для науки та суспільства, громадянська відповідальність за соціальні та екологічні наслідки своїх винаходів. Слід також зазначити, що людина, яка створює науковий продукт, особливо в гуманітарних науках, повинна пам'ятати: ідеї та підготовлений текст прямо або безпосередньо впливають на розвиток світогляду читачів, цінності молодого покоління.

Остання сфера — це усвідомлення викладачем своєї власної місії як ученого. У цьому контексті висока вимогливість до себе, прагнення до інновацій є запорукою успішного наукового результату, а самокритичність науковця виконує функцію регулятора цих процесів.

Особливого значення набуває проблема наукової етики викладача в умовах розвитку та реалізації академічних свобод у сучасному університеті. Надання певних прав професорсько-викладацькому складу, науковцям і студентам ВНЗ щодо можливості вільно викладати навчальний матеріал на свій розсуд, вибирати теми і методику наукових досліджень передбачають відповідальність керівництва освітніх установ за створення оптимальних умов для вільного пошуку істини. У більшості країн Європи академічна свобода викладача є невід'ємною складовою його академічної культури. При цьому міра свободи завжди базується на дотриманні науковцем університетських традицій, вимог чинного закону, принципів толерантності та об'єктивності. Зазначене суголосно із пунктом 3 частини 1 ст. 1 Закону України "Про вищу освіту", де академічна свобода розглядається як самостійність і незалежність учасників освітнього процесу під час провадження педагогічної, науково-педагогічної, наукової або інноваційної діяльності, що здійснюється на принципах свободи слова і творчості, поширення знань та інформації, проведення наукових досліджень і використання їх результатів та реалізується з урахуванням обмежень, встановлених законом. Велика хартія університетів (1988) містить надзвичайно важливі положення, пов'язані з академічною свободою й університетською автономією: "Університет є автономним інститутом. Щоб відповідати вимогам сучасного світу, у своїй викладацькій і дослідницькій діяльності університет має бути морально й інтелектуально незалежний від політичної й економічної влади. Свобода досліджень, вчення і викладання є основоположним принципом університетського життя"¹³.

Узагальнюючи сказане вище, можна стверджувати, що ступінь свободи завжди вимірюється відповідальністю особистості за свої дії. Тому кожен представник академічної спільноти зобов'язаний шанувати і дотримуватися критеріїв наукової фаховості й етики.

З метою з'ясувати ступінь обізнаність викладачів зі стандартами наукової етики, у 2015 році у Київському університеті імені Бориса Грінченка проводилось соціологічне дослідження. Його учасникам було запропоновано проранжувати цінності, які є важливими у таких сферах професійно-на-

¹³ Бухарестская декларация этических ценностей и принципов высшего образования в Европе [Эл. ресурс]. — Режим доступа: www.aha.ru/moscow64/educational_book.

укової діяльності: підготовка наукових публікацій, проведення наукової експертизи, комунікація з колегами, а також взаємодія з молодими науковцями — аспірантами.

В результаті було визначено три кластери пріоритетних цінностей, в які було включено викладачів, котрі у професійній діяльності сконцентровані на собі (індивідуалістично-центрована орієнтація), на науковий колектив/спільноту (колективістська орієнтація) або тільки на академічні стандарти.

Перший кластер “індивідуально-центровані” викладачі об’єднав тих, хто найважливішими цінностями вважає “свободу висловлювань” та “наявність педагогічного такту” в роботі з аспірантами та “самоконтроль і самодисципліну” при взаємодії у науковому колективі. Найменш вагомими цінностями виявилось “слідування науковим традиціям та філософським настановам”, “відповідальність за наукове зростання аспірантів”, “об’єктивність експертизи” у наданні експертних висновків та “взаємодопомога, колективна взаємодія” у взаємодії з колегами. Представники цього кластеру більшою мірою орієнтовані на презентацію себе та свого внеску в науку, ніж на суспільну користь досліджень, відповідальність за наукові доробки аспірантів чи слідування сформованим науковим традиціям.

Другий кластер — “колективно-центровані” викладачі — об’єднав більше половини опитуваних. Ключовими в цьому кластері є цінності “відповідальності за наукове зростання аспірантів” та “корисність інформації, представленої в публікаціях, для наукової спільноти”. Представники цього кластеру орієнтовані на “суспільну корисність” власних досягнень на тлі загальної невисокої значущості самореалізаційних цінностей — “свободи висловлювань”, “наявності педагогічного такту” в роботі з аспірантами та “самоконтролю і самодисципліни” у взаємодії з колегами.

Третій кластер об’єднав співробітників з цінностями, найбільш наближеними до ідеалу академічного вченого, і був названий “академічно-центрованим”. Його представники вважають найвагомішими у науковій публікації цінності “логічної завершеності, відсутності необґрунтованих висновків” та “наявність посилань при використанні результатів досліджень інших учених”. Наявність наукової новизни, як і корисність інформації для наукової спільноти, для них є цінностями менш вагомими. Цінність толерантності важлива у сфері взаємодії з колегами, тоді як “незалежність” є менш значущою для них у цій сфері. Загалом викладачі, які увійшли до кластеру “академічно-центрованих”, вважають цінності послідовності наукового пошуку більш значущими, ніж цінності інновацій. На рис. 1 кількісно представлено розподіл охарактеризованих вище груп.

Узагальнюючи зазначене вище, можемо зробити висновок, що більше половини викладачів не повною мірою реалізують можливості академічних свобод науковця, а частіше підпорядковуються загальноакадемічним вимогам, які регламентують життя наукової спільноти в університеті. Цей фактор дещо стримує процес формування нових дослідницьких тем, ідей, проєктів, гальмує розвиток індивідуальної відповідальності за науковий результат.

Цікавими були відповіді викладачів щодо знання основних вимог Етичного кодексу вченого України, прийнятого у 2009 році (рис. 2). Із цим

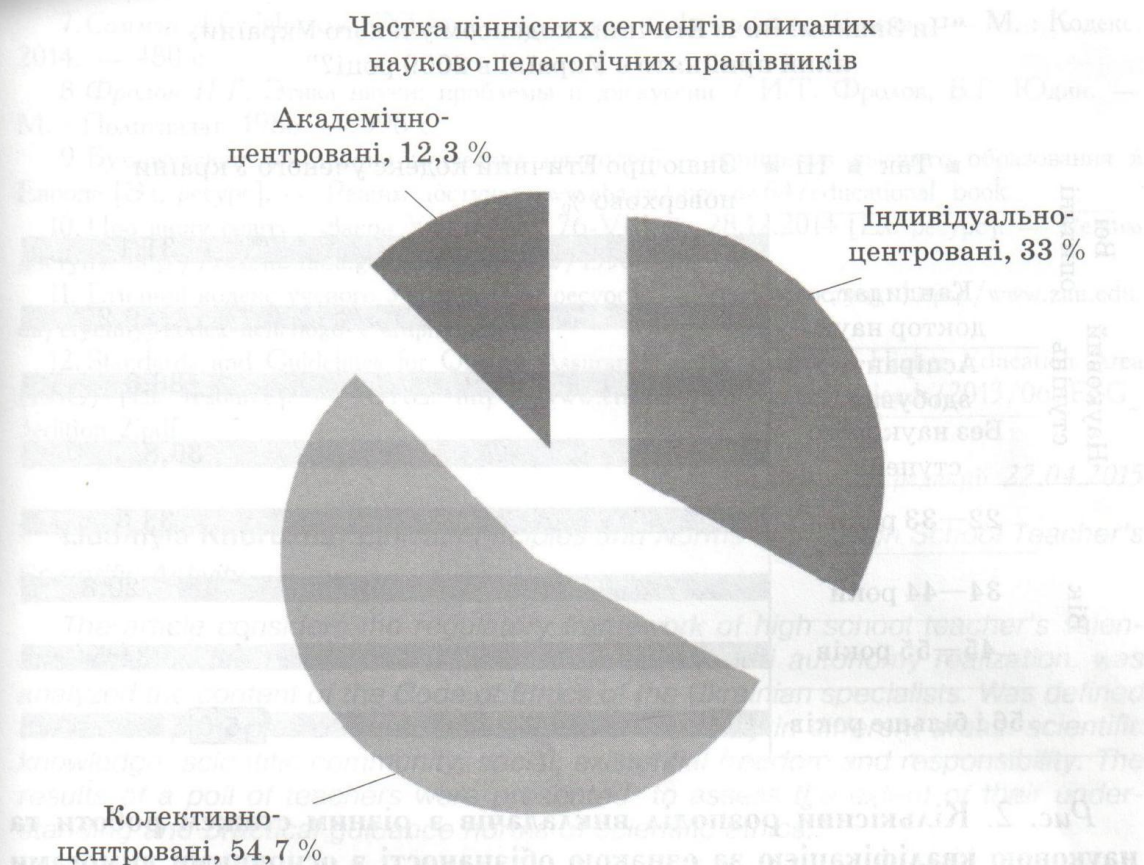

Рис. 1. Кількісний розподіл викладачів за характером оцінювання цінностей наукової діяльності

документом знайома тільки чверть опитаних (25,9 %), в той час як не-обізнаних набагато більше — 43 % респондентів. Спостерігається така тенденція: чим старший викладач, тим більша вірогідність того, що він ознайомлений з Етичним кодексом вченого або хоча б у загальному вигляді обізнаний з його положеннями. Наявність наукового ступеня також визначає знання основних принципів наукової етики. Серед викладачів із науковим ступенем рівень обізнаності із Етичним кодексом вченого України найбільший (31,5 % на тлі загальних 25,9 %).

Серед опитаних більше половини (55,1 %) респондентів вважають ефективним використання для визначення оригінальності наукових робіт системи “Антиплагіат”, довіряють їй і готові надати свої наукові доробки для перевірки. Наукову публікацію опитані сприймають перш за все як презентацію науковій спільноті власних напрацювань, а також — однаковою мірою — як бажання зробити внесок у розвиток науки та підвищення власного наукового іміджу.

Результати соціологічного дослідження свідчать про те, що універсальні етичні стандарти — принципи і норми наукової етики — ще не повною мірою засвоєні науково-педагогічними працівниками університету. Цей висновок ще більше актуалізує проблему роз’яснення і подальшого усвідомлення та дотримання викладачами морально-етичних норм і принципів наукової діяльності.

“Чи Знайомі Ви із Етичним кодексом ученого України,
який прийнято в Україні в 2009 році?”

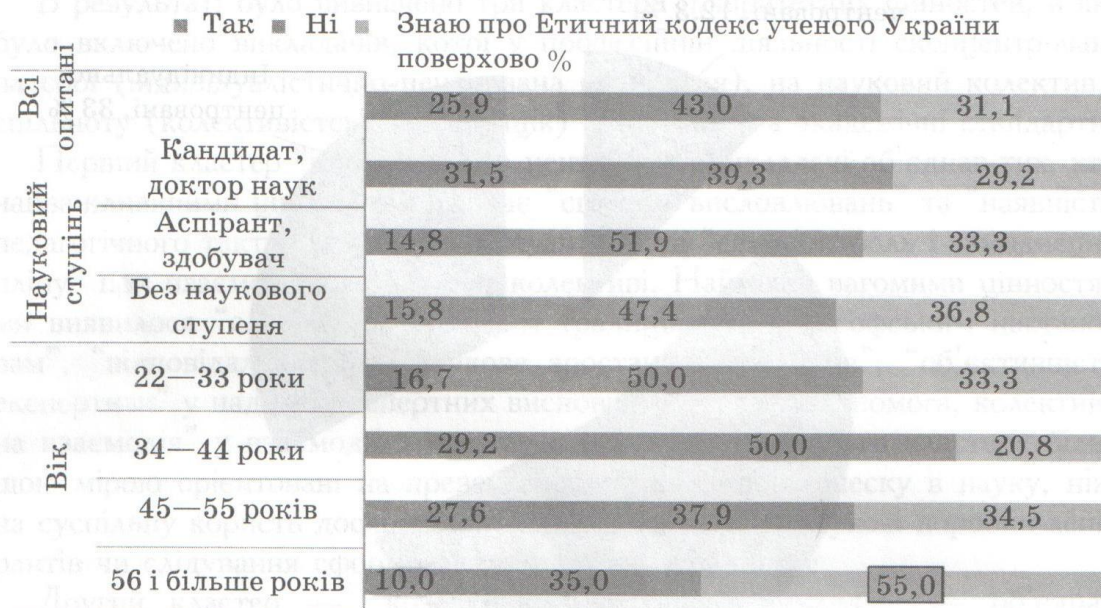

Рис. 2. Кількісний розподіл викладачів з різним стажем роботи та науковою кваліфікацією за ознакою обізнаності з основними вимогами Етичного кодексу вченого України

Таким чином, розвиток сучасної науки, академічних свобод у вищих навчальних закладах, використання інформаційних технологій у науковій діяльності значно посилили роль моральних та етичних імперативів як самої науки, так і процесу наукового пізнання в різних його сферах. Ця діяльність ґрунтується на сукупності норм та принципів, які її регламентують, та є своєрідним регулятором життєдіяльності наукової спільноти та суспільства в цілому. Істина, сумніння, відповідальність, чесність, соціальна значущість наукових досягнень — це основні критерії наукової діяльності викладача сучасного університету.

Список використаних джерел:

1. Гончаренко С.У. Етика науки та етичний кодекс ученого / С.У. Гончаренко // Шлях освіти. — 2011. — № 3. — С. 2—8.
2. Лебедев С.А. Философия науки: словарь основных терминов / С.А. Лебедев. — М. : Академический Проект, 2004. — 320 с.
3. Микешина Л.А. Эпистемология ценностей / Л.А. Микешина. — М., 2007. — 165 с.
4. Мишаткина Т.В. Педагогическая этика : учеб. пособие / Т.В. Мишаткина. — Ростов н/Д : Феникс ; Мн. : Тетра Системс, 2004. — 304 с. — (Высшее образование).
5. Мотрошилова Н.В. Создание Р. Мертоном классических парадигм социологии науки: взгляд из XXI столетия / Н.В. Мотрошилова // Социология науки и технологий. — 2010. — Т. 1. — № 4. — С. 39—54.
6. Сергеев Н.К. Диссертация по педагогике: проблемы науки и нравственности / Н.К. Сергеев, В.В. Сериков // Педагогика. — 2014. — № 4. — С. 71—81.

7. Соммер Д.С. Мораль XXI века : пер. с исп. / Дарио Салас Соммер. — М. : Кодекс, 2014. — 480 с.
8. Фролов И.Т. Этика науки: проблемы и дискуссии / И.Т. Фролов, Б.Г. Юдин. — М. : Политиздат, 1986. — 398 с.
9. Бухарестская декларация этических ценностей и принципов высшего образования в Европе [Эл. ресурс]. — Режим доступа: www.aha.ru/moscow64/educational_book.
10. Про вищу освіту : Закон України № 76-VIII від 28.12.2014 [Ел. ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.
11. Етичний кодекс ученого України [Ел. ресурс]. — Режим доступу: <http://www.znu.edu.ua/etychnyj-kodex-uchenogo-Ukrainy.pdf>.
12. Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area (ESG) [El. resource]. — URL: http://www.enqa.eu/wp-content/uploads/2013/06/ESG_3edition-2.pdf.

Надійшла до редакції 22.04.2015

Liudmyla Khoruzha. Ethical Principles and Norms of the High School Teacher's Scientific Activity

The article considers the regulatory framework of high school teacher's scientific ethics in the conditions of academic freedom and autonomy realization, was analyzed the content of the Code of Ethics of the Ukrainian specialists. Was defined the ethical principles of the teacher's scientific activity in different areas: scientific knowledge, scientific community, social, existential freedom and responsibility. The results of a poll of teachers were presented, to assess the extent of their understanding and practical guidance norms of scientific ethics.

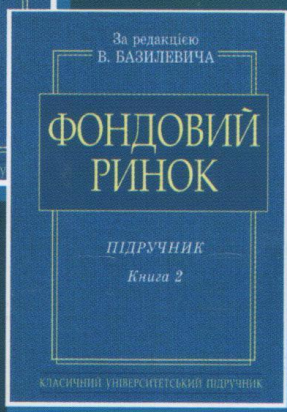
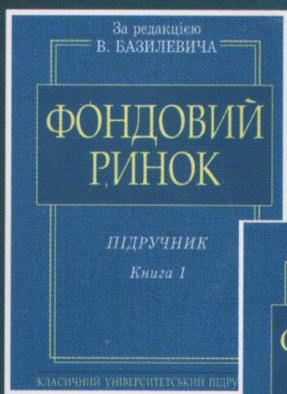
Людмила Хоружая. Морально-этические принципы и нормы научной деятельности преподавателя высшей школы.

В статье рассматриваются нормативные основы научной этики преподавателя высшей школы в условиях реализации академических свобод и автономии. Проанализировано содержание Этического кодекса ученого Украины, определены этические принципы научной деятельности преподавателя в разных сферах: научного познания, научного сообщества, социальной, экзистенциальной свободы и ответственности. Представлены результаты социологического опроса преподавателей, позволяющего оценить степень их понимания и практического руководства нормами научной этики в высшей школе.

ВИЩА ШКОЛА

6/2015

НОВІ КНИГИ

ФОНДОВИЙ РИНОК : підручник : у 2 кн.

Кн. 1 / В.Д. Базилевич, В.М. Шелудько, В.В. Вірченко та ін. ; за ред. В.Д. Базилевича ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. — К. : Знання, 2015. — 621 с. — (Класичний університетський підручник). — Мова укр. Формат 60×90 1/16. — Пал. тв.

Кн. 2 / В.Д. Базилевич, В.М. Шелудько, В.В. Вірченко та ін. ; за ред. В.Д. Базилевича ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. — К. : Знання, 2015. — 686 с. — (Класичний університетський підручник). — Мова укр. Формат 60×90 1/16. — Пал. тв.

Затверджено МОН

Підручник “Фондовий ринок” є логічним продовженням виданого раніше підручника “Цінні папери” за редакцією професора В.Д. Базилевича. У пропонованому виданні ґрунтовно висвітлюються теоретичні засади функціонування фондового ринку, його інституційна структура та інфраструктура, особливості проведення різноманітних торговельних операцій з цінними паперами, здійснення різних видів професійної діяльності. За глибиною висвітлення тем, урахуванням сучасних реалій, специфіки функціонування міжнародного та вітчизняного фондових ринків підручник є якісно новим явищем серед навчальних видань з цієї тематики. Він може бути надійним джерелом знань для фахівців з питань фондового ринку, здатних професійно діяти в сучасних умовах.

Для студентів економічних спеціальностей, аспірантів, викладачів вищих навчальних закладів, спеціалістів-практиків, державних службовців, підприємців, усіх, кого цікавлять особливості функціонування фондового ринку.

Оформити передплату на журнал можна у будь-якому відділенні зв'язку

